

"2. Kur'ân'ın almış olduğu nisf, terk ettiği nisfıtan daha ziyade kesîrû'l-istimaldir. 3. Kur'ân, sûrelerin başında zikrettiği kısım içinde lisan üzerine daha suhuletli olan elif, lâmi çok tekrar etmiştir." Bu ifadeleri açıklar mısınız?

"2. Kur'ân'ın almış olduğu nisf, terk ettiği nisfıtan daha ziyade kesîrû'l-istimaldir..."

Kur'an'ın kullandığı on dört harf, insanlar tarafından en çok kullanılan harfler olup onlara meydan okuyor. Sizin bildiğiniz ve en çok kullandığınız harfleri kullanarak haydi bu kesik harf mucizesinin bir benzerini ya da ayetin bir naziresini yapın, diyerek insanların Kur'an karşısındaki aczini ilan ediyor.

"3. Kur'ân, sûrelerin başında zikrettiği kısım içinde lisan üzerine daha suhuletli olan elif, lâmi çok tekrar etmiştir."

Elif ve lam, harfler içinde en çok kullanılan ve en kolay olan harflerdir. Kur'an da bu iki harfi çokça tekrar etmiştir. Buradaki mesaj **"Şu kolay olan harflerle yapılan mucizeye bir benzer de siz yapın da görelim."** diyerek, en kolay yolda ve harfte bile Kur'an'ın taklidinin kabil olmadığı ilan ediliyor.

"4. Kur'ân, aldığı harfleri, hece harflerinin adedince sûrelere tevzi etmiştir."

Arap harfleri **elif-i sakine** dâhil olmak üzere **29 harftir**. Ve kesik - kesik okunan harfler manasındaki **huruf-u mukattaat** yirmi dokuz surenin başında taksim edilmiştir. Yani harfler yirmi dokuz ve yirmi dokuz surenin başında bu harflerden müteşekkil haruf-u mukattaat vardır.

Bu yirmi dokuz sure şunlardır:

1. Bakara: Elif lâm mîm.

-
2. Al-i İmran: Elif lâm mîm.
 3. A'raf: Elif lâm mîm Sâd.
 4. Yunus: Elif lâm Râ.
 5. Hûd: Elif lâm Râ.
 6. Yusuf: Elif lâm Râ.
 7. Ra'd Elif lâm mim Râ.
 8. İbrahim: Elif lâm Râ.
 9. Hicr: Elif lâm Râ.
 10. Meryem: Kêh hê yê ayn Sâd.
 11. Taha: Tâ hâ.
 12. Şuara: Tâ sîn mîm.
 13. Neml: Tâ sîn.
 14. Kasas: Tâ Sîn mîm.
 15. Ankebut: Elif lâm mîm.
 16. Rum: Elif lâm mîm.
 17. Lokman: Elif lâm mîm.
 18. Secde: Elif lâm mîm.
 19. Yâsin: Yâsin.
 20. Sâd: Sâd.
 21. Mü'min: Hâ mîm.
 22. Fussilet: Hâ mîm.
 23. Şûra: Hâ mîm Sâd ayn sin Kâf.
 24. Zühurf: Hâ mîm.
 25. Dûhan: Hâ mîm.
 26. Casiye: Hâ mîm.
 27. Ahkâf: Hâ mîm.
 28. Kâf: Kâf.
 29. Kalem: Nûn.

"5. Hece harflerinin mehmûse, mechûre, şedîde, rehve, müsta'liye, münhafıza, mütbika, münfetiha gibi çiftli cinslerinin herbirisinden yine nısıf almıştır."

"6. Çifti, yani eşi olmayan (evtar) kısmında sakilden azı, hafiften çoğu almıştır: Kalkale, zellâka gibi."(1)

Tef'il vezninde ce-ve-de maddesin bir mastar olan tecvid kelimesi, lügatte **"bir şeyi güzel yapmak, süslemek, hoşça yapmak"** manalarına gelmektedir.

İbnü'l-Cezerî'nin tarifine göre tecvid: "Hüve i'tâü'l Hurûfi hakkahê min külli sıfatın ve müstehakkahê" yani: **O (yani tecvid), her harfin hakkını ve müstehakkını (sıfatları yönünden) yerine getirmektedir.**

Tarifte geçen **“müstehakkehe”**den maksat sıfat-ı arızalardır. Karabaş tecvidinde anlatılan tecvid kaideleri iklâb ve kalkale hariç diğerleri sıfat-ı arızaları anlatır.

Tarifte geçen **“hakkakê”**den maksat sıfat-ı lâzımelerdir ki gerçek tecvid ilmi de budur.

Bugün imam-hatip liselerinde, Kur'an kurslarında hatta ilahiyât fakültelerinde bile genelde sıfat-ı arızalar okutulmaktadır ki tecvidin çok az bir kısmıdır.

İşte bu 5. ve 6. maddelerde geçen ifadelerin tecvid ilminin önemli bir bölümünde geçen sıfat-ı lâzemeler ile alakalı maddelerdir, hususlardır.

Veliyyüddin Muhammed b. Abdillâh; "*Tecvîd-i Edâiyyesi*"nde genişçe anlattığı üzere, tecvid ilminin konusu hece harfleridir.

“Müstâhâkkehe” ile anlatılan sıfat-ı arızalar şunlardır:

1. Tefhim,
2. Terkik,
3. İdğam,
4. İhfâ,
5. İzhar,
6. Kalb,
7. Med,
8. Vakıf,
9. Sekte,
10. Hareke,
11. Sûkun.

Sıfat-ı Arıza: Harften ayrılması mümkün olmayan ve ayrıldıkları zaman da harfin zatını değiştirmeyen sıfatlardır. Harfin zatında bir değişiklik meydana gelmediği için, terkinde, tağyirinde veya tebdilinde lahn-ı hafî=(küçük hata) hâsıl olur.

Sıfat-ı lâzımeler şunlardır:

1. Mahrec,
2. Cehr----(Mechure),
3. Hems---(Mehmuse),
4. Siddet---(Şedide),
5. Rihvet---Rahve,
6. Beyyine,
7. İsti'lâ---Müsta'liye,
8. İnhifâd---Münhafıza(da),
9. İtbâk---Müntebika,
10. İntifah—Münfetiha,
11. Kalkale,

-
12. Sâfir,
 13. Gunne,
 14. Tefeşşi,
 15. Tekrir,
 16. İstitâle.

Sıfat-ı lâzime: Bunlar sıfat-ı zatiye veya sıfat-ı vecibe derler. **Sıfat-ı lâzime** şöyle tarif edilir: **Harflerin zatına mahsus ve onlardan ayrılmaması gereken sıfatlardır.** Şayet sıfat-ı lâzimeler terkedilir veya değiştirilir veyahut da tağyir edilirse meydana gelen hata genellikle lâhn-i celî=(büyük hata) olur.

Bu 4, 5 ve 6. maddeleri anlayabilmek için 1, 2 ve 3. maddeleri de iyi anlamak lazımdır. Kısaca;

Arap harfleri elif-i sâkine hariç **yirmi sekiz harf** olduğu malumdur. Elif-i sakine hariç yirmi sekiz harften yarısı **huruf-u makattaat** olarak kullanılan harflerdir. Diğer yarısını da yirmi dokuz surenin başına tevzi edilen huruf-u mukattaat olarak kullanılmamışlardır.

Hurf-u mukattaat olarak kullanılan harfler **ON DÖRT** harftir:

Elif, Ha (noktasız), **Ra, Sîn, Sad, Tı, Ayn, Kâf, Kef, Lâm, Mim, Nun, He, Yâ** harfleri olmak üzere **ON DÖRT** harftir ki Huruf-u hecaiyye (*elif-i sâkine hariç*) yirmi sekiz olarak harflerin yarısıdır. Bu alınan, kullanılan harfler de harfler içinde genelde en çok kullanılan harflerdir.

Huruf-u mukattaat olarak kullanılmadığı terk edilenlere gelince; **ON DÖRT** harftir: **Be, te, se** (*peltek se*), **cim, hı** (*noktalı*), **dal, zel, ze, şın, dat, zı, gayn, fe, vav.**

Bildiğiniz sıfat-ı arızalarda geçen ihfanın veya izhar'ın harfleri olduğu gibi, sıfat-ı lâzimelerden olan, **mehmuse, mechure, şedide, rahve, müsta'liye, münhafıza, muntebika, münfetiha, kalkale, zellakanın** da harfleri vardır.

Eğer harflerin sayısı çift ise kullanılan harflerden, diğer yarısı kullanılmayan harflerden meydana gelmiştir.

Eğer beş veya yedi gibi tek harfli ise, yani eşi olmayan kısımlardan ise harfler, eğer o harflerde huruf-u mukattaata kullanılan hafif harflerin sayısı çok ise yarısından bir fazlası, kullanılan harflerden, kullanılmayan sakil denen harfler fazla ise, yarısından bir fazlası alınmak suretiyle huruf-u mukattaat tertip ve tevzi edilmiştir.

Misalleriyle ele alalım;

1. Hems (Mehmuse):

Hems lügatte, sesi gizli çıkarmaya derler. İstılâhda, mahreclerden çıkarılmaları esnasında mahreç de aralık kalması ve mahrece fazla dayanılmaması sebebiyle, harf telaffuz edilirken nefesin harfle beraber okunmasına denir. Hems, cehr sıfatının zıddıdır.

Harfleri:

Fe hassehü şahsın seket'tir. Hassehü'deki **se** ler peltek **se** dediğimiz üç noktalı se dir. ON harftir.

Yani: **Fe, ha, se, he, şın, hı, sad, sin, kef, te,** harfleridir.

Dikkat edilirse burada **huruf-u mukattatta** kullanılan harfler: Ha (*noktasız*), he, sad, sin, kef olmak üzere beş harftir. ON harfin tam yarısıdır. Yarısı alınmış, yarısı alınmamıştır.

2. Cehr (Mechure):

Cehr lügatte, açıklamak, ortaya çıkarmak, söz söylerken sesi yükseltmeye denir. İstılâhda ise, kendisinde, **cehr** sıfatı bulunan harfleri harekeli olarak telaffuz ederken, nefes cereyanının hapsolmesine denir. Çünkü cehr harfleri okunurken mahrece kuvvetli dayanıldığı için, nefes cereyanı tıkanır. Cehr (*Mehruce*) harfleri ON DOKUZ tanedir. **Cehr**, hemsin zıddı olduğu için, harfleri onun harflerinin dışında kalan şu harflerdir: Zı, le, kâf, vav, rı, be, dât, elif, zel, gayn.

Hemze, ze, cim, nun, dâl, mîm, tı, ye, ayn.

Alınan harfler şunlardır:

Lâm, Kâf, Rı, hemze elif, elif, nun, mim, tı, ye, Ayn harfleri alınmıştır.

Alınan on harftir. 19 harften 10'u alınmıştır. Çünkü 6. maddede geçtiği gibi, çift, yani eşi olmayan *-evtar-* kısmında sakilden azı, hafiften çoğu alınmıştır. Burada hafiften çoğu alınmıştır. Onun için 19'da 10'nu alınmıştır.

3. Şedîde (Şiddet)

Şiddet lügatte, kudret ve kuvvet manalarına gelir. İstılâhda, şiddet harfleri sükûn ile okunduğu zaman sesin ve nefesin asla akmamasına denir. Şiddet harfleri 8 tane olup şunlardır.

Hamze, cim, dâl, kâf, tâ, bâ, kef, te'dir.

(Ecid kattun Beket) diye de okunur.

Bu sekiz harften alınanlar:

Hamze, kâf, tâ, kef olmak dört harftir. Yarısı alınmış, yarısı terk edilmiştir.

4. Rihvet (Rahve)

Rihvet lügatte, yumuşak olmak, manasına gelir. İstılâhda ise, kendilerine rihvet sıfatı bulunan harflerin sükûn ile telaffuzu esnasında, mahrece itimadın zayıf olması hasebiyle, ses ve nefesin beraber okunmasına denir.

Rihvet harfleri, şiddet harflerinden daha zayıftırlar. 16 tane olup şunlardır:

Zâl, zâ, gayn, dâd, ze, vav, yâ, elif, fâ, hâ (*noktasız*), sê (*peltek*), he, şın, hâ (*noktalı*), sâd, sin.

Alınan şunlardır:

Yâ, elif, hâ, hê, sâd, sin.

5. İsti'lâ (Müstâ'liye)

İsti'lâ lügatda, yükselmek demektir. Tecvit ıstılahında ise, isti'lâ harflerini telaffuz ederken dilinin, kökü ile birlikte üst damağa yükselmesine denir.

Harfleri yedi adet olup, "**hussa dağdın kız**" harflerinin ihtiva ettiği, hâ (*noktalı*), sâd, dâd, ta, kâf, zâ harfleridir.

Alınanlar:

Sâd, tâ, kâf, harflerdir. Yedi harfte sakil harfler ağırlıklı olduğu için yarısından bir azı alınmıştır.

6. İnhifâd (münhafıza)

Harfler söylenirken alt damaktan dilin ayrılması halidir.

7. Itbâk (Müntebika)

Itbâk lügatta, yapışmak, uyuşmak ulaşmak manalarına gelir. İstılâhda, dil kökünün ve ortasının, yukarı damağa yükselmesiyle birlikte, damağın dil ortası üzerine intibak etmesidir.

Harfleri:

Sâd, Dâd, tâ, zâ harfleridir.

Alınanlar:

Sâd, tâ, harfleridir ki yarısıdır...

8. İnfıtah (Münfetiha)

İnfıtah lügatta, açılmak, ayrışmak manalarına gelir. Tesvid ıstılahında kendilerine infıtah sıfatı bulunan harfler telâffuz edilirken dil ile yukarı damak arasının ayrılmasına denir. Itbâk sıfatının zıddı olan; bu sıfatın harfleri de, itbak harflerinin dışında 24 harftir.

Şunlardır:

Elif, be, te, sê (*peltek*), Cim, hâ (*noktasız*), hâ (*noktalı*), dal, zel (*peltek*), Rı, Ze, Şın, Sin, Ayn, Gayn, Kaf, Fe, Kef, Lâm, mim, nun, vav, he, Ye.

Alınanlar:

Elif, hâ (*noktasız*), Rı, Sin, Ayn, Kaf, Kef, Lâm, mim, nun, he, Ye harfleri olmak üzere 12'dir. Yarısı alınmış ve yarısı terk edilmiştir.

9. Kalkale

Lügatta hareket etmek, ıztırab manalarına gelen kalkale, tecvit ilminde söyle tarif edilir: "Kuvvetli bir ses işitinceye kadar mahrecin kuvvetlenmesi" manasına gelir.

Kalkale harfleri beş harftir ki; "**Kutbu cedin**"de toplanan kâf, tâ, bâ, cim, dâl harfleridir.

Alınanlar:

Kâf, tâ, harfleridir ki diğerleri sakil harf olduğundan yarıdan azı alınmıştır.

10. İzlâk (Zellâka)

Lügatta süratli ve kolay olmak veya bir şeyin ucu manasına gelen izlâk, istilâhda kendisine bu sıfat bulunan harfleri telaffuz eden dilin çabuk olmasına denir.

Harfleri "Ferru men leb" lâfızlarında toplanan bâ, râ, fâ, lâm, mim, nûn harfleri olmak üzere altıdır.

Alınanlar:

Râ, lâm, mim, nûn harfleri olmak üzere, hafif harfler yarıdan bir fazlası alınmıştır.

Yukarıda zikrettiğimiz 16 sıfat-ı lâzimededen 10 tanesini zikretmiş üstat. Bizde onların izahını yaptık. Geri kalan sıfat-ı lâzimelerde bu minvalde tek tek ele alınabilir.

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Bakara Sûresi, 1. Ayetin Tefsiri.](#)

Kaynaklar:

- *Kâmus Tercümesi: I, 1110.*
- *İbnü'l-Cezeri, Ebü'l-Hayr Muhammed b. Muhammed, El-Mukaddime.*
- *Tecvid-i Edâiyye, s. 32, Tebrizî Veliyyüddin Muhammed b. Abdillâh.*
- *Eskici-Zade, Tercem-ı Dürr-i Yetim, shf:2 ve devamı Seyyid Ali b. Hüseyin.*
- *Nihayetü'l-Kavli'l-Müfîd fi ilmit-Tecvid; shf: 12; Muhammed Mekkî.*